

потрактування минулого, а лише сприяє повній дешаблонізації і дестереотипізації створених у суспільстві поглядів щодо тих чи інших осіб, їхніх дій і досягнень. Кожна епоха має свої приклади абсурду, і використання історичного контексту у творі уможливорює якомога краще розпізнати особливості того часу, в якому живуть і діють абсурдні герої новелістів.

1. *Виноградов И. А.* О теории новеллы // Виноградов И. А. Борьба за стиль: Сборник статей. – Ленинград, 1937. – С. 5- 84. 2. *Шевчук З.* Історія як проблема в теорії постмодернізму // Філологічні семінари. – 2004. – Вип. 7. – С. 162- 170. 3. *Корж Г.* Постмодерністська трансформація історичної пам'яті / Світогляд- Філософія - Релігія. – 2011. – Вип. 1. – С. 32- 39. 4. *Денисова Т.* Історичний часо-простір / Міфічний хронотоп України у «чужому» мультикультурному світі США (А. Мельничук «Що розказано») // Іноземна філологія. – 2003. – Вип. 114. – С. 62-71. 5. *Черноріцкая О.Л.* Поэтика абсурда // http://samlib.ru/c/chernorickaja_o_l/abs.shtml. 6. *Лук'янів Б.* «Чемоданні» твори Юрія Винничука // Березіль. – 2003. – № 9-10. – С. 180- 182. 7. *Винничук Ю.* Святе сімейство // Винничук Ю. Ги-ги-и. – Львів : «Піраміда», 2007. – С. 50-70. 8. *Кьеркегор С.* Страх и трепет // Кьеркегор С. Страх и трепет: Пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – С. 15-112. 9. *Камю А.* Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С. 222-318.

*Катерина Зайцева,
аспірантка*

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

На матеріалі збірників «Література. Діти. Час» (2011-2012 рр.) окреслено шляхи розвитку наукових студій дитячої літератури ХХІ ст. в Україні, з'ясовано місце дитячої літератури в системі координат українського літературознавства.

Ключові слова: дитяча література, літературознавство, збірник «Література. Діти. Час».

На матеріалі збірників «Література. Дети. Время» (2011-2012 гг.) определяются пути развития научных исследований литературы для детей и юношества ХХІ века в Украине и место детской литературы в системе координат украинского литературоведения.

Ключевые слова: детская литература, литературоведение, сборник «Литература. Дети. Время».

The ways of children's literature studies of the ХХІ century in Ukraine based on volumes «Literature. Children. Time» (2011-2012 years) are outlined. The place of children's literature in the coordinate system of Ukrainian literary criticism is denoted.

Keywords: children's literature, literary criticism, the volume «Literature. Children. Time».

За останні кілька років науковий інтерес до проблем літератури для дітей та юнацтва (підлітків) серед літературознавців значно пожвавився. Однак говорити про неї як окрему тематичну групу, якою цікавиться сучасне літературознавство, на нашу думку, зарано, адже вона й досі має маргінальний статус. Потверджує це й той факт, що і методологічна база, і термінологічний

інструментарій теорії дитячої літератури ще формуються (викристалізуються). Тому українські науковці здебільшого послуговуються термінологією зарубіжних дослідників у галузі дитячої літератури (ДЛ). Запозичення та адаптації теоретико-методологічного підґрунтя сприяють розвитку наукових концепцій.

На маргінальний статус теорії дитячої літератури вказує і те, що нині в Україні немає жодного підручника з літературознавства, який би містив розділ «Дитяча література» або мав згадки про її вивчення. Щодо окремих підручників, тут ситуація не набагато краща. Якщо візьмемо за точку відліку рік визнання незалежності України, то на 2012 рік маємо дослідження В.Костюченка «Літературними стежками. Нарис історії української літератури для дітей ХХ століття» [4], працю Л.Овдійчук «Дитяча література» [9]. Якщо книга першого автора доступна (є в книгарнях, у бібліотеці ім. В.І. Вернадського), то книгу другої – знайти набагато складніше. Виникають проблеми, пов'язані з доступністю фахової літератури з окресленого питання не лише для широкого діапазону читачів, а навіть для вузького кола спеціалістів. Ми не беремо до уваги дисертації [2, 5, 10, 11, 12, 13] та антології/хрестоматії, у яких розміщені художні тексти та подекуди літературно-критичні огляди [3, 15, 16] тощо.

Мета цієї розвідки – з'ясувати, у яких напрямках розвивається і чи існує взагалі теорія дитячої літератури ХХІ ст. в Україні, які проблеми найчастіше перебувають у науковому полі літературознавців.

Не претендуючи на всеохопний аналіз, спробуємо виявити основні шляхи розвитку наукових студій дитячої літератури на матеріалі оновленого щорічного збірника «Література. Діти. Час» (2011-2012 рр.), у якому друкуються доповіді Міжнародного симпозіуму «Література. Діти. Час». Раніше цей щорічник виходив у видавництві «Веселка» (1975-1990), зараз ним опікується Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва. Власне, останній позиціонує цей збірник як такий, що покликаний *«висвітлювати актуальні проблеми розвитку літератури для дітей та юнацтва, дитячого читання і бути теоретичною (науково-методичною) базою для розвитку дитячої літератури як науки, становлення фахової критичної думки стосовно художніх текстів, запропонованих для читання сучасному молодому поколінню»* [7,8]. На нашу думку, аналіз трьох збірників дає змогу окреслити літературознавчі координати, в яких нині перебуває дитяча література.

Подібне завдання ставить перед собою й Т.Качак, пропонуючи «інтерпретаційні стратегії вивчення текстів для дітей» (літературознавчу, дидактичну, рецептивну). На думку дослідниці, саме вони *«окреслюють площину теоретичних досліджень»*, вказують *«не тільки на предмет дослідження, а й на ознаки дитячої літератури як мистецького і соціокультурного феномену»* [8, 18]. У межах визначених інтерпретаційних стратегій Т.Качак виділяє підходи до вивчення «дитячого» тексту, якими найчастіше послуговуються дослідники літератури для дітей. З-поміж них – гендерний, герменевтичний, інтертекстуальний, біографічний, лінгвоаналітичний, функціональний, подекуди семіотичний.

Загалом, дитячу літературу науковці вивчають переважно з позицій історії (Р.Мовчан, А.Хасцька, О.Колінько, М.Хороб та ін.) [6, 12-17, 98-102; 7, 39-47; 8, 20-27] та теорії літератури (Л.Мацевко-Бекерська, Т.Щербаченко, О.Луцевська та ін.) [6, 17-24; 7, 24-30; 8, 83-89]. Найчастіше у дослідників дитячої літератури наукові дискусії викликає саме поняття «дитяча література», «література для дітей та юнацтва», «література для юнацтва», «література дитячого кола читання», «підліткова / юнацька література». Зокрема цю проблему порушують У.Гнідець, Л.Мацевко-Бекерська, О.Луцевська та ін. Науковці, зважаючи на запропоновані О.Папушею, Р.Гром'яком, Ю.Ковалівим, М.Славою, Е.Огар та ін. дефініції, дискутують із приводу доцільності використання того чи іншого терміна.

Так, наприклад, У.Гнідець наголошує на концептуалізації окремого поняття «література для юнацтва (підлітків)» та на його двозначності (з одного боку, це дитячий досвід прочитання, а з другого – «дорослість» реалістичних тем) [7, 21]. Інша дослідниця, О.Луцевська (яка вивчає досвід дитячої літератури США), розмірковує над адекватністю та раціональністю перекладу українською мовою деяких понять із англійської, зокрема «адоlescентний роман». Вона вважає недоречним таке калькування й запозичення, а тим більше впровадження цього поняття в українську літературознавчу термінологію, адже маємо поняття «підліткова література» та «юнацька література», які, на думку авторки, цілком відображають специфіку підліткової прози [8, 87].

Варто зазначити, що О.Луцевська репрезентує в українському літературознавстві американську дитячу літературу та основні тенденції її розвитку й специфіку, порівнюючи з українською. Таким чином дослідниця робить значний внесок у розвиток компаративних студій дитячої літератури в Україні, адже наукових розвідок, які б висвітлювали проблеми національних літератур для дітей з позицій порівняльного літературознавства, недостатньо. Йдеться про вивчення подібностей/відмінностей національних літератур для дітей, їхні зв'язки, діалог у світовому контексті, типологічні, генетико-контактні, міждисциплінарні підходи, зрештою, інтертекстуальні, культурологічні та інші аналогії.

Так, наприклад, Б.Салюк розвідкою «Особливості портретування персонажа бешкетника в дитячій літературі» [6, 103-109] доповнює вже існуючі дослідження так званих ТСО (традиційних сюжетів та образів). Деякі аспекти інтертекстуальних студій ДЛ розвиває В.Винник, виявляючи особливості функціонування біблійних ремінісценцій у романах «Гаррі Поттер» Дж.К.Ролінг [8, 72-76]. На важливості міжлітературних зв'язків (інтертекстові) в дитячій літературі наголошує Б.Шалагінов. Як зазначає учений, *«на відміну від дорослого, дитина не здатна сприймати твір в плані метатексту. Вона сприймає його як первісний, остаточний і абсолютно самодостатній текст, без кількошарової історичної підкладки»* [7, 13].

Інша дослідниця, Т.Качак, порушує актуальну, малодосліджену проблему дитячої літератури в українському літературознавстві. Йдеться про французьку поезію для дітей в українських перекладах. Адже саме переклади, на думку В.Будного, *«надають компаративістиці необхідне методичне забезпечення»*,

бо «без перекладних творів неможливе широкосягле зіставне вивчення різномовних мистецьких контекстів планети» [1, 81]. Із цим важко не погодитися, оскільки дитяча література не стоїть осторонь різноманітних глобалізаційних, культурних зрушень.

Очевидним є те, що на часі вивчення ДЛ у її зв'язках із іншими культурами, націями, естетичними формами – візуальним мистецтвом, мульт-, кінофільмами, театром тощо. Інтермедіальні студії ДЛ є перспективними. І тут, на нашу думку, варто зважити на зарубіжний досвід, зокрема міркування німецької дослідниці Емер О'Саліван (E.O'Sullivan), викладені в «Comparative Children's Literature» [17]. На думку дослідниці, порівняльна дитяча література, поєднуючи наратологічні та перекладознавчі студії, розвиває особливу комунікативну модель перекладу. Крім того, Е.О'Саліван виокремлює основні напрями порівняльних студій дитячої літератури: загальна теорія дитячої літератури, контактні та генетичні підходи, порівняльна поетика, жанрологія ДЛ, інтертекстуальні, імагологічні студії, порівняльна історіографія, історія ДЛ [18, 37]. Справді, значної ваги набуває вивчення феномену літератури для дітей та юнацтва (підлітків) з позицій компаративістики, оскільки воно уможливорює входження української дитячої літератури у світовий контекст. Окрім того, дослідження дитячої літератури дає змогу з'ясувати самотні риси кожної національної літератури, її місце в літературному процесі, а також показати перспективи та можливості сучасного порівняльного літературознавства як системи методів і науки.

Щодо літературної критики ДЛ, котра має виконувати «прогностичну функцію» та «роль кваліфікованого посередника між письменником і читачем» [14, 9], тут є певні проблеми. Єдиного фахового збірника «Література. Діти. Час» замало, аби повноцінно висвітлювати основні тенденції у розвитку ДЛ (не лише національної, а й зарубіжної) та осмислювати з'яву тих чи інших художніх явищ у сучасному «дитячому» літературному процесі. У цьому контексті не можна обминути інтернет-ресурс «Ключ», яким опікується Н.Марченко, де публікуються огляди (рецензії) літературних новинок «дитячого» книжкового ринку, окремі наукові розвідки, присвячені проблемам ДЛ, тощо. Також певні знакові події в українській ДЛ та зарубіжній (зокрема, американській) надібуємо у блозі «Казкарка» (дописувачі – В.Вздульська, О.Луцевська). Заслуговує на увагу сайт «ЛітАкценту», зокрема рубрика «Доросла критика дитячої літератури», де публікують інтерв'ю як із вітчизняними, так і зарубіжними дитячими письменниками.

Повертаючись до аналізованих збірників, варто зазначити, що у пропонованих у них публікаціях помітні спроби визначити напрями розвитку та стан сучасної літератури для дітей і підлітків [6, 45-50; 7, 35-38]. Однак подібні огляди здійснюються здебільшого із позицій видавців та з урахуванням книговидавничої політики в Україні. Ми ні в якому разі не применшуємо вартості цих оглядів, проте не можемо не звернути увагу на авторів (О.Мовчан – відповідальний редактор видавництва «Грані-Т»; М.Савка – редактор, співзасновниця «Видавництва Старого Лева») цих розвідок. Тому тут, радше,

маємо погляд «із середини», погляд видавця, а не літературознавче, критичне осмислення ДЛ.

Загалом, збірник має широкий контекст, оскільки дослідники ДЛ зважають і на проблеми поліграфічного оформлення дитячої книги [6, 51-55], і на стан сучасної української періодики для дітей [6, 71-78], а педагогічним проблемам ДЛ, узагалі, присвячено окремий розділ. Значна увага зосереджена на проблемі дитячого читання, комунікативній функції ДЛ та соціалізації дитини через художній світ.

У більшості наукових розвідок зацентровано на образі дитини, світові дитинства, дитячих фантазіях [7, 39-47, 53-57, 62-69, 78-84; 8, 28-33, 44-51, 66-71]. Значний науковий інтерес як у вітчизняних (Г.Католик, С.Ушневич), так і зарубіжних дослідників (А.Ungeheuer-Gołb, А.Fornalczyk, М.Димитрова, Л.Желева) викликає питання специфіки й особливостей модифікації жанру казки/фентезі [7, 108-114; 8, 34-38, 39-43]. Зважаючи на художні твори, які перебувають у колі наукових зацікавлень літературознавців, можемо сказати, що поза увагою українських дослідників лишається східноєвропейська дитяча література, зокрема білоруська, західно- та південнослов'янська (чеська, польська, сербська та ін.). Про літератури східні (китайську, японську, індійську) взагалі не йдеться. Найчастіше з-поміж зарубіжних літератур вивчають американську, німецьку, англійську, французьку, російську. Матеріалом для аналізу здебільшого слугує проза, а не поезія.

Тож, узагальнивши, можемо констатувати, що література для дітей та юнацтва (підлітків) розвивається у таких основних літературознавчих напрямках: історія ДЛ, теорія, критика, компаративістика. Звісно, цей поступ лише набирає обертів. Бракує загальнотеоретичних студій, недостатньо масиву явищ ДЛ у розвідках специфічно вужчих. Але, зважаючи на позитивні тенденції у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві (включення у нього проблем ДЛ), варто також відзначити перспективність залучення до розроблюваних проблем явищ ДЛ поки що наче «другорядних», але, насправді, невинувато позаканонічних. Ідеться про творення широкого канону дитячої літератури (подібно дорослій) з явищами кількох рівнів (не лише письменників першого плану, а й маргінальних), різних жанрів (спогади про дитинство, дитяча подорожня, епістолярна література, поезія і т.д.), аби ДЛ видавалася повною і як масив художніх текстів, і як дослідження про неї. Звісно, такого типу тексти є, однак дослідники зважають переважно не на них, а на оповідну (повістеву) наративну літературу.

1. Будний В. Порівняльне літературознавство : Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. – 430 с. 2. Гнідець У.С. Специфіка комунікації у літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі німецькомовної прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / У.С. Гнідець. – Сімферополь, 2008. – 20 с. 3. Дивосвіт «Веселки» : Антол. літ-ри для дітей та юнацтва : В 3 т. / [Упорядкув. та бібліограф. довідки Чайковського Б.Й. та ін.] – К. : Веселка, 2005. 4. Костюченко В. Літературними стежками. Нарис історії української літератури для дітей ХХ століття / Віктор Костюченко. – К.: «К.І.С.», 2009. – 344 с. 5. Котовська Т.І. Підліткова проблематика в повоєнній українській та американській прозі: компаративні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.

10.01.05 – «Порівняльне літературознавство» / Т.І.Котовська. – Тернопіль, 2010. – 20 с. 6. *Література. Діти. Час* : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – Вип. 1. – 192 с. 7. *Література. Діти. Час* : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – Вип. 2. – 192 с. 8. *Література. Діти. Час* : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. Вип. 3. – 108 с. 9. *Овдійчук Л.* Дитяча література. Модульний курс для студентів філологічних факультетів. Навчальний посібник. – Рівне, 2008. – 304 с. 10. *Папуша О.М.* Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 – «Теорія літератури» / О.М. Папуша. – Тернопіль, 2003. – 20 с. 11. *Присяжнюк С.С.* Психологізм дитячих оповідань Володимира Винниченка (принципи і засоби зображення характерів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – «Українська література» / Світлана Степанівна Присяжнюк. – Кіровоград, 2006. – 24 с. 12. *Резніченко Н.А.* Українська проза для дітей 60-80-х років ХХ століття (жанрово-стильові модифікації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – «Українська література» / Н.А. Резніченко. – Київ, 2009. – 20 с. 13. *Салюк Б.А.* Типологія традиційних образів дитини-бешкетника у художніх творах для дітей і про дітей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 – «Порівняльне літературознавство» / Б.А.Салюк. – Тернопіль, 2011. – 20 с. 14. *Ткаченко А.* Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Анатолій Ткаченко. – 2-е вид., випр. і доповн. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с. 15. *Українська дитяча література.* Хрестоматія : У 2-х част. : Навч. посібник / Упоряд. : І.А. Луценко, А.М. Подолинний, Б.Й. Чайковський. – К. : Вища шк., 1992. – Ч. 1. – 382 с. 16. *Українська дитяча література.* Хрестоматія : У 2-х част. : Навч. посібник / Упоряд., вступ та біограф. нариси : І.А. Луценко, А.М. Подолинний, Б.Й. Чайковський. – К. : Вища шк., 1992. – Ч. 1. – 286 с. 17. *O'Sullivan E.* Comparative children's literature / Emer O'Sullivan. – New York : Routledge, 2005. – 182 p. 18. *O'Sullivan E.* Comparing Children's Literature [Електронний ресурс] / Emer O'Sullivan // GFL : German as a foreign language. – 2002. – № 2. – р. 37 – Режим доступу : <http://www.gfl-journal.de/2-2002/osullivan.pdf>.

**Тетяна Винник,
аспірантка**

ПРОБЛЕМА ЛІРИЧНОГО СЮЖЕТУ В ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У статті йдеться про ліричний сюжет як теоретичну проблему. Послідовно розглядається історія розвитку поняття «сюжет» від античних часів до сьогодення. Робиться висновок про продуктивність дослідження ліричного сюжету крізь призму форм авторської свідомості.

Ключові слова: мотив, фабула, міф, композиція твору, лірика, ліричний сюжет, форми авторської свідомості.

В статье идет речь о лирическом сюжете как теоретической проблеме. Последовательно рассматривается история развития понятия «сюжет» с античных времен до настоящего. Делается вывод о производительности исследования лирического сюжета сквозь призму форм авторского сознания.

Ключевые слова: мотив, фабула, миф, композиция произведения, лирика, лирический сюжет, формы авторского сознания.

The article refers to the lyrical plot as a theoretical problem. The history of the formation of the notion «plot» from ancient times to the present is consistently regarded. The conclusion is